

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİRLEŞME EĞİLİMLERİ ve TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ

Doç. Dr. Ömer Faruk ÇOLAK

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

•••

I - GİRİŞ

Finansal sistemin son yirmi beş yılda gösterdiği gelişim bankacılık sektörünün yapmış olduğu işlemlerde de önemli değişiklikler neden olmuştur. Bu oluşum sonrasında ortaya çıkan gelişmeler sektörün ister istemez gelişim çizgisini ve taşıdığı riskleri farklılaştırmış, aynı zamanda da artırmıştır. Küresel boyutta hızlı bir ilerleme gösteren serbestleşme eğilimi bankacılık sektörünün öne çıkmasına neden olmuş ve sektör ortaya çıkan bu eğilimin doğurduğu yeni yapılanmaya uymak zorunda kalmıştır. Nitekim bu çerçevede sektöre yönelik yeni düzenlemeler hızlı bir şekilde gündeme gelmiştir.

Bankacılık sektörünün serbestleşme sürecine uyum göstermesine yönelik bu düzenlemeleri (**Deregulations**) bir anlamda sektöre yönelik finansal baskınında ortadan kalkması şeklinde ele almak gerekmektedir. Bu süreçte bankaların fon kaynak ve kullanım yapıları ile likidite yönetimleri ciddi biçimde değişikliğe uğramıştır. Sektördeki bu dönüşüm sürecini hızlandıran unsurlar ise genel olarak ekonomilerde ortaya çıkan teknolojik yenilikler ile bu yeniliklerin finansal sektöre yansımaları olarak görebileceğimiz yeni finansal ürünlerin sektörde kullanılabilir hale gelmesidir. Banka birleşmeleride bu gelişim sürecinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. (**Heggsted,1987: 704**).

Bankacılık sektöründeki dönüşüm daha öncelerde de olduğu üzere yine olumsuz gelişmelere karşı verilen tepkilerin sonrasında ortaya çıkmıştır. Sektörün çeyrek yüzyıl içerisinde yaşadığı üç olumsuz gelişme vardır. Bunlar:

- 1973 Petrol krizi ve bankacılık sektöründe fon fazlası bir rezervin oluşması,
- 1981-1982 dış borç krizi ve sektörün geri dönmeyen krediler ile sarsılması,
- Doğu blokundaki çözümlenin ardından hemen gelen Meksika ‘daki “**Tekila Krizi**” ve bunun hemen sonrasında Japonya’dan başlayıp, Güneydoğu Asya ülkelerini sarsan finansal kriz.

Meksika’daki “**Tekila Krizi**”, bankacılık sektörü üzerinde ciddi bir darbe yaratmaksızın ABD ve IMF’in yardımlarıyla kısa sürede atlatılmıştır. Ancak Japonya’da özellikle gayrimenkul fiyatlarındaki düşüş ile birlikte artan geri dönmeyen kredilerin yarattığı sorun, Japon bankacılık sistemini likidite krizine sokmakla kalmadı serbest piyasa ekonomisinin bir gereği olan devletin finansal piyasalara müdahale etmemesi gerektiği yönlü düşüncenin, Japon bankalarını kurtarmak için kısa sürelide olsa unutulmasına neden oldu. Japonya’daki krizin yumuşak bir şekilde çözmeye çalışan finansal piyasaların öncüleri tipik bir Bad Management örneği olarak karşılarında Güneydoğu Asya krizini buldular. Güneydoğu Asya krizi sadece bu ülkelerin uyguladıkları kirli kur politikası ile **eksik bilgi (asimetrik information)** neden olduğu bir kriz olarak kalmamış aynı zamanda bu ülkelere kaynak aktaran ABD ve Avrupa bankalarının likidite yönetimlerini yeniden belirlenmesi gerektiği sonucunu doğurmuştur. Güneydoğu Asya Krizinden çıkarılan ders, finansal sistem içerisinde yer alan bankalar için likidite yetersizliğinin önemli bir sorun olduğu, bunu çözmenin yolunda sermaye yeterliliği oranlarını yukarı çekmek olduğu yönlü çözümün sisteme hakim olması şeklinde ortaya çıkmıştır.

Sektörün üretmiş olduğu çözümün bir yansıması olarak 1990’larda ivme kazanmış olan banka birleşmeleri daha da hızlanmış ve “**Mega Merger’ların**” oluşmasının yolu açılmıştır. (Heggsted, 1987:705, Çolak, 1999:8-16).

II - BANKA BİRLEŞMELERİNİN NEDENLERİ

Banka birleşmelerinin “**Merger Mania**” haline geldiği bir dönemde, banka birleşmelerinin sermaye yoğunlaşmasına neden olduğu, oligopolist yapılanmayı hız kazandırdığı düşünüldüğünde bankaların birleşmelerini özendirilenin altında yatan nedenleri ve sonuçları üzerinde ciddi olarak durmak gerekmektedir. Çünkü bir taraftan piyasalarda rekabeti artırıcı global ölçekte artırılmaya çalışılmakta fakat konu bankacılık sektörü olduğunda bu yargıdan

sapmalar gündeme gelmektedir. Bu davranışın temel neden mali piyasaların ekonomideki ağırlığıdır. Bu ağırlığın fazla olması nedeni ile ülkeler reel sektörden çok mali sektördeki bir paniğin iktisadi dengeleri uzun süre dengeye gelmesini engeleyecek sonuçlara sebebiyet vereceğinin farkındadırlar.

Banka birleşmelerinin yoğun olarak görüldüğü ülkelerden birisi olan Almanya'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında mali sistemdeki yapılanmaya bağlı olarak bankacılık sisteminde de yeni düzenlemeler yapılmıştır. Yeni yapılanma Alman Bankacılık sistemini tümü ile Batı Avrupa Bankacılık sistemine entegre etmiştir. Almanya'da bankacılık sistemi küçük özel bankalar ile büyük holdinglerin denetiminde olan ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Alman bankaları Fransız ve İngiliz bankaları ile birlikte Avrupa Birliği (AB) içinde ağırlığı oluşturan bankalar olarak görülmektedir. Alman bankaları aktif toplamları ile AB ülkeleri içinde İngiliz bankalarından sonra ikinci sıradadırlar. (FBE,1999) Bankacılık sisteminde yoğunlaşmanın oldukça yüksek olduğu Almanya'da ilk beş banka bankacılık sisteminin aktif toplamı içindeki payı %31.2 dir. Bu oran ilk üç banka için ise %21.2 dir. Alman bankacılık sistemindeki bu yoğunlaşma diğer AB ülkeleri içinde geçerlilik taşımaktadır. AB içinde bu oran ilk beş banka için Belçika'da %84.7, Fransa'da %63.0'a kadar yükselmektedir. Bu oluşum seçilmiş bazı AB ülkeleri için Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo:1 Avrupa Birliğine Üye Bazı Ülkelerde Piyasa Yoğunlaşması

Ülkeler	5 Banka(1)	3 Banka(1)	5 Banka(2)	3 Banka (2)
Almanya	31.2	21.2	30.5	19.1
İngiltere	32.6	26.5	30.3	21.6
Fransa	63.0	42.3	65.2	45.5
İtalya	55.1	35.2	68.5	41.6
İspanya	34.7	21.9	38.8	24.3
Hollanda	V.Y	71.3	V.Y	83.9
Belçika	84.7	57.1	87.5	59.0
Lüksemburg	22.4	16.7	V.Y	16.5
Danimarka	50.9	36.7	58.6	45.3
Yunanistan	V.Y	V.Y	V.Y	49.7
Portekiz	V.Y	49.7	V.Y	49.6
İrlanda	V.Y	71.0	V.Y	V.Y

(1) Ülke Bankacılık Sektörünün Aktif Toplamı İçindeki Payı

(2) Ülke Bankacılık Sektörünün Mevduat Toplamı İçindeki Payı

Kaynak: E.Gardener,P.Molyneux(1993). Changes in Western European Banking. London:Roudledge. s:33

Yüksek yoğunlaşma oranlarına rağmen banka birleşmeleri, 1980'lere kadar bankaların faaliyet gösterdikleri ülkelerde bölgesel birleşmeler şeklinde olmuştur. 1980'li yılların sonuna doğru bu birleşmeler daha çok uluslararası ve sınır ötesi (cross border) bir boyut kazanmıştır.

Bankacılık sektördeki bu eğilim gerçekte diğer sektörlerdeki genel eğilimide yansıtılmaktadır. 1997 yılı verilerine göre uluslararası boyutdaki birleşmelerin değeri 342 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Uluslararası birleşmelerde bankacılık sektörünün payı 1995 yılında %15 iken bu oran 1996'da %24'e ve 1997 yılında %37'ye yükselmiştir. (UNCTAD,1998:21)

Bankacılık sektöründe ortaya çıkan birleşmelerin neticesinde bankalar ölçek olarak büyümüşlerdir. Dolayısıyla da büyümenin getirdiği bazı avantajları da bu şekilde yakalamaya çalışmışlardır . Bankaların birleşme yönlü bir eğilim içerisine girmelerinin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

- Karşı karşıya oldukları likidite riski, faiz riski ve kur riski gibi olası riskleri en aza indirmek istemektedirler. Riski azaltmak için bankalar birleşme sonrasında daha rahat bir şekilde taşıdıkları bu ve benzeri riskleri daha rahat bertaraf edeceklerini ve risklerden korunabileceklerini (**hedging**) düşünmektedirler.

- Bankalar birleşme ile birlikte fon kaynak maliyetleri ile işletme maliyetlerini aşağıya çekebileceklerini düşünmektedirler. Yani ölçeğe göre artan getiriyi rahatlıkla sağlayabileceklerine inanmaktadırlar. Özellikle yatay birleşmelerde (banka birleşmeleri bu tür birleşmeler içerisinde yer almaktadır) ölçek ekonomisinden yararlanmak genel olarak ilk öne çıkan birleşme nedeni olmaktadır.

- Bankalar arasındaki göreceli ölçek farklılığı birleşme isteği üzerine etkili olacaktır.Satın alan bankanın birleştiği banka ile teknolojik uyumunu sağlayacak yatırım yapabilecek güçte olması gereklidir. Diğer bir etkende, birleşmenin hedef bankanın yaptığı işlemlerde maliyet azaltıcı etkisinin olmasıdır. Ancak birleşmede satın alan banka göreceli olarak küçük ölçekli ise bu durum daha güç olacaktır

- Maliyetleri düşürme isteğinin altında yatan ana neden ise bankaların karlılıklarını artırma isteğidir. Düşük maliyet ve risk ile çalışabilme olanağını

birleşme sonrası yakalabileceğini düşünen bankalar için doğal olarak yüksek kar oranı ile çalışma olanağında ele geçirmiş olacaktırlar.

- Bankalar birleşme ile birlikte büyük olmanın getirdiği çekicilikle ile beşeri sermayesi yüksek işgücünü kolayca ve düşük işgücü maliyetleri ile istihdam edebileceklerini düşünmektedirler.

- Bankaların özellikle son yirmibeş yılda birleşme yönünde eğilimlerini güçlendirmelerinin altında yatan bir başka etkende bu şekilde finans sektöründe güç kazanan ürün farklılaştırması yönlü gelişmeye daha rahat ayak uyduracaklarını kabul etmeleri gelmektedir. (Siems,1996:1-2). Özellikle türev ürünlerin hacminin yükselişi 1990 yılı başlarından itibaren uluslararası boyutta çalışan bankalar için bu yönlü birleşme amacı önem kazanmıştır. Bankalar bu şekilde türev ürün işlemlerinden kaynaklanacak olan risklerin aktif büyüklüğüne göre de azaltabileceğini düşünmektedirler.

- Bankaların birleşmeye gitme nedenlerinden biriside, birleşme sonrasında yeni müşteriler kazanacakları yönünde beklentilerin olmasıdır.

- Birleşme isteklerinin yaygınlaşmasında bir diğer etkende "büyük olma" ile sağlanan prestijdir. Hızla büyüyen bankalar daha değerlidir. Satın alınan bankanın büyüyebilme olanağı yoksa birleşme banka için daha çok anlamlı olacaktır. Buna bağlı olarak hedef bankanın büyüme oranı ile banka için verilen "teklif primi" arasında pozitif ilişki ortaya çıkarken, satın alınan bankanın büyüme oranı ile teklif primi arasında negatif ilişki çıkmaktadır. Ancak ortaya koyduğumuz bu kurgu sürekli olarak doğrulanması mümkün olmayabilmektedir.

- Bankaların birleşme nedenleri biriside birleşme ile birlikte aralarında yaratacaklarına inandıkları sinerji etkisidir.

- Birçok ülkede bankacılık sistemini düzenlemeye yönelik olarak yasalar ve yönetmelikler, birleşmede taraf olan bankalar ve ilgililerinin menfaatlerine zarar vermeyecek şekilde yapılmıştır. Ancak bu birleşmelerin yine birçok ülkede yürürlükte olan anti-tröst yasaları ile çelişmemesi zorunludur.

- Bankaların faaliyetlerini sürdürdüğü piyasanın yapısı birleşme nedeni olabilir. Birleşme veya devralma arzusunda bankanın yerel veya ulusal ölçekte faaliyet göstermesi, faaliyette bulunduğu bölgenin nüfus yapısı ve gelir düzeyi teklif edilen fiyat üzerinde etkili olmaktadır.

• İki bankanın birleşme nedenlerinden biriside iki bankanın birleşmesi ile tek tek taşıdıkları değer üzerinde bir piyasa değerine birleşme sonrasında erişebilme olanağının olmasıdır. **(Rhoades,1998:274)**. Bu iki değer arasındaki fark birleşmenin kazancı olmaktadır. Buna göre X bankasının değerini V_x ile Y bankasının değerini V_y , birleşme sonrası ulaşılan değeride V_{xy} ile gösterelim. Bu durumda kazanç, $Kazanç = V_{xy} - (V_x + V_y)$ olur. $V_{xy} > V_x + V_y$ ise birleşme kazançlı olmaktadır. **(Brealey, Myers, Marcus,1997:613)**.

III - FİNANSAL SEKTÖRDE İSTİKRAR VE BANKA BİRLEŞMELERİ

Banka birleşmelerinin temelinde diğer sektörlerde de olduğu üzere büyüme ve pazardan daha çok pay alma isteği yatmaktadır. Birleşme oligopol piyasasının bir özelliği olarak bankalar (firmalar) için, piyasadaki güçlerini ve etkinliklerini artırmanın bir yoludur. **(Solomon,1970:331)**. Oligopol piyasasında yer alan bir banka (firma) iki yönlü bir büyüme gösterir. Bunlardan ilki oldukça masum bir büyüme biçimi olan şirketin yeni yatırımlara yaparak özsermayesini ya da yabancı sermaye kaynaklı fonları kullanarak büyümesidir, bu tür büyüme **içsel büyüme** olarak adlandırılmaktadır. Buna karşılık bir şirketin herhangi bir şirketi iktisap ederek veya birleşerek büyümesi ise **dışsal büyüme** olarak nitelendirilmektedir.

Belirlemiş olduğumuz bu çerçeve içerisinde bir bankanın aktif büyüklüğünün yükselmesi, yeni şubeler açması veya net satış hasılatını artırması o bankanın içsel büyüme yönlü bir gelişme gösterdiği şeklinde ele alınır. Buna karşılık bir bankanın bir başka bankayı tarafından devralması yani **iktisap etmesi (acquisition)** ya da bir başka ile **birleşmesi (merger)** ile bir bankanın hisselerini ele geçirerek **satın alması (take over)** o bankanın dışsal büyüme yönlü bir gelişme içerisinde olduğunu gösterir.

Bir bankanın bir başka bankayı devralması **(acquisition)** neticesinde devralınan bankanın tüzel kişiliği sona ermektedir. Yani devralınan banka, bu şekilde devraldığı bankayı tüm aktif ve pasifleri ile devralmaktadır. Bu durumda alıcı durumundaki banka devralınan bankanın ortaklarına ya yeni hisse (hisse senedi) vermekte ya da ortaklara devir bedelini tamamen ödeyerek yeni oluşumun dışına itmektir.

Bir bankanın diğer bir banka ile birlikte yeni bir şirket oluşturmaları ve kendi tüzel kişiliklerinden en az birini sona erdirmelerine ise **birleşme (merger)**

denilir. Birleşme de iki bankanın tüzel kişiliği sona erebilir ve yeni bir banka ismi ile faaliyet gösterebildikleri gibi, birleşen bankalardan birinin tüzel kişiliği sona erdirilerek diğer bankanın tüzel kişiliği altında da faaliyet gösterebilirler. Birleşmedeki bu farklılaşma birleşme işlemini özününe herhangi bir sakınca getirmez. Bankaların birleşmeleri şirket birleşme yöntemleri açısından yatay birleşme (**horizontal merger**) türü içerisine girmektedir. Yani aynı alanda çalışan ve piyasada daha çok pay almaya yönelik olarak yapılan birleşmedir. Bu birleşme türlerini üç başlık altında incelenebilir:

- **Yatay Birleşme (horizontal merger)**
- **Dikey Birleşme (vertical merger)**
- **Karma Birleşmeler (conglomerate merger)**

Bir ürünün üretiminden pazara ulaşıp satışına uzanana değin ki aşamalarda faaliyet gösteren şirketler arasındaki birleşmeye dikey birleşme (vertical merger) denir. Buna karşılık biribiri ile ilişkisiz alanlarda veya mekansal bölgelerde faaliyet gösteren şirketler arasındaki birleşmelere karma (**conglomerate merger**) birleşme denilir. (Çelik,1999: 19-22)

İki banka arasında birleşmenin yapılabilmesi için iki bankanın ortaklarının en az yüzde ellisinin bu birleşmeye olumlu bakması gerekmektedir. Bankacılık sektöründe kimi zaman sektörde yer alan fakat uzmanlaşma alanları farklı olan bankalar arasında da birleşmeler görülebilmektedir. Son olarak Hypoverensbank ile Dresdner Bank arasında ki birleşme bu yönlü birleşme açısından iyi bir örnektir. Hypoverensbank daha çok perakende, internet ve ipotek bankacılığı alanında uzmanlaşmış bir banka idi, Dresdner Bank ise daha çok uluslararası yatırım bankacılığı ve fon yönetiminde uzmanlaşmış bir banka idi. Bu iki banka birleşerek Avrupa'nın ilk 1 trilyon dolarlık bankasını yaratmakla kalmamışlar aynı zamanda toptancı ve perakendeci bankacılık bir arada yapan bir mega bank'ın doğmasına neden olmuşlardır. (Business Week, 1999: 60-61).

Bankacılık sektöründeki birleşme türlerinden biriside bir bankanın diğer banka tarafından ele geçirilmesidir. Bu tür birleşmeler daha çok ele geçirme isteğinde olan bankanın, hedef bankayı (**target bank**) çeşitli ele geçirme savaşları neticesinde ele geçirmesi ve satın alması (**take over**) şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu tür ele geçirilme tehlikesi tüm bankalar için geçerlidir. Bundan dolayı hedef banka durumuna düşmek istemeyen bazı bankalar kimi zaman şirket sözleşmeleri bu tür saldırıları karşılamaya yönelik maddeler koyarlar. Buna **köpekbalığını defedilmek** denir. Bir başka saldırıyı karşılama tekniği ise “ teklif veren bir firma büyük miktarda hisse elde edince, mevcut hissedarların çekici bir fiyattan ek hisse

senedi satın alma hakkı olmasıdır. “Buna **zehirli haplar** taktiği denilmektedir. **(Brealey, Myers, Marcus, 1997: 618)**. Bir firmanın hedef firma olabilmesi için performans kriterleri olarak alınan kar marjı ve aktif büyüme oranına göre satışlarındaki büyüme oranının yüksek olması ile finansal politika değişkenleri olan finansal kaldıraç, finansal bağımsızlık ve likidite oranlarının yüksek olması gerekir.

1990’lı yıllarda itibaren banka birleşmelerine sadece birleşen bankaların, birleşmeden sağlayacağı faydalar değil aynı zamanda sektörde ortaya çıkan birleşmelerin taşıdığı sosyal risklerde gündeme gelmiştir. Özellikle banka birleşmelerinin kamusal refah üzerindeki etkileri (sunulan hizmetlerin düzeni ve müşterilerden alınan komisyonların ve ücretlerin düzeyine etkileri), banka alıcı ve satıcılarının liderliğinde birleşme işleminin takip edilmesi ve sonuçlandırılması ve her birleşmede nihai olarak onay verici olan pay sahibine gelecek kazançların (eğer varsa) düzeyi, birleşme sonrası banka personelin sosyal hakları ve istihdam olanakları daha sıkça tartışma konuları arasına girmiştir.

Dolayısıyla da bu noktada banka birleşmeleri içinde önemli soruları barındıran bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu soruları şu şekilde guruplandırabiliriz:

- Birleşmeyi seçen bankaların ve birkaç bankanın birleşmesi ile oluşan üst banka kuruluşlarındaki (Bank Holding Companies, BHC) gelişmeler diğer bankalardan farklı veya benzer biçimde sürdürüp sürdüremedikleri, gelişme diğer bankalardan farklı ise bu farklılığın nedenleri ve nasıl oluştuğu

- Birleşen bankaların ve BHC’lerin performansı birleşme veya iktisap sonrası iyileşme gösterecektir. İyileşme söz konusu ise kimler kazançlı çıkacaktır?

- Çoğu birleşmenin arkasında yer alan nedenler (alıcı ve satıcıların motivasyonları ve beklentileri) sonuçta elde edilen ürün tarafından hakli gösterilebilir mi? Banka yöneticileri, hissedarlar ve müşterilerin bu birleşmelerde rolleri nelerdir ve ne elde ederler.? **(Çolak, Coşkun, 1996: 202)**

Banka birleşmeleri ölçek büyüklüğünde artış yanında önemli kamusal sorunları da içinde barındıran kararlardır. Bankalar birleşme kararı ile bankalar ve tüketiciler tarafından kullanılan kaynakların etkin kullanım ve dağılımı; bireylerden şirketlere kadar geniş bir yelpaze içinde kredi kullanım olanakları; kamusal fonların riski nedeni ile hanehalkı ve işletmelerin finansal

sisteme olan güvenirliliklerin, belirleyecektir. Hazırlıksız yapılan birleşmelerde, kamuoyuna göre kazançlı çıkan taraflar daha çok avukatlar ve aracı kurumlar olurken, zararlı çıkanlar, birleşen firmanın işlerini kaybeden çalışanları ve işletmelerini büyük bir borç yükü altında bulan yatırımcıdır. Sayısı hızla artan banka birleşmelerinin asıl mağdurları banka çalışanlar ve hissedarlardan çok toplumun kendisidir. Burada dikkati çeken nokta halen mal ve hizmet üreticisi konumunda olan işletmelerin kendi küçük rakiplerini bünyelerine katarak rekabeti yokedicı biçimde ortaya çıkan davranışlarıdır. Birleşme sonrası ortaya çıkabilecek bu tür olumsuz sonuçlar bankacılık sektörü için kaçınılmaz bir son olmasada en azından potansiyel olarak mümkündür. **(Çolak, Coşkun, 1996: 203)**

Bankacılık sektöründe birleşme yönlü eğilimlerin başlamasına ABD bankaların eyaletler arasında bankacılık yapmayı yasaklayan yasaları zorlaması ile başlamıştır. Bu yasalardaki yasaklayıcı hükümlerin 1984 yılından itibaren gevşemeye başlaması birleşme eğilimlerini hızlandırmıştır. ABD’de birleşme ve iktisap Bank Holding Company Act’in sınırlamış olduğu çerçeve ile yapılabilmektedir. Bu yasanın temel de birleşmeye bakışı, birleşmenin rekabeti azaltıcı bir etki yaratıp yaratmayacağıdır. ABD’de banka birleşmeleri ikili bir onay mekanizmasından geçmektedir. Buna göre birleşmenin Federal Reserve Board’un The Office of The Comptroller of The Currency ile Federal Deposit Insurance Corporation tarafından onaylanması zorunluluğu bulunmaktadır. Birleşenler eğer Loan Association ise Federal Home Loan Bank Board’dan onay almak zorundadır. **(Heggsted, 1987 : 706)**

Birleşen bankalar üzerine yapılan çalışmaların bazılarında birleşmenin bankalar açısından birleşme nedeni doğruluyan sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin Rhoades (1998) dokuz banka üzerine yapmış olduğu çalışmada sözkonusu birleşme ile bankaların piyasa değerini yükseldiği ve maliyetlerinin düştüğü neticesine ulaşmıştır. **(Rhoades, 1998: 286-287)** Rhoades’in çalışmasının eksik yönü birleşmenin bankalar açısında etkinlik sağlamasına karşın piyasa açısından etkinliğin ne olduğu sorusuna yanıt aramamış olmasıdır.

Yoğun bir birleşme eğiliminin gözleendiği son on yıl içinde, 1970’li yıllarda tartışılan bazı kavramlar şimdi tartışma dışında kalmış gibi gözükmektedir. Bu kavramlar birleşme ile birlikte piyasaları gelecekte nasıl bir rekabetçi (Future Competition) beklemektedir ile birleşme ile birlikte potansiyel rekabetde (Potantial Competition) nasıl bir değişiklik olacaktır. **(Gilbert, 1974:151-162, Boczar, 1976: 1239-1242)** Bu kavramlardan hareketle banka birleşmelerine baktığımızda karşımıza piyasa analizinde kullandığımız üç unsur gelmektedir: Hasıla, Maliyet ve Fiyat.Bu üç unsurunda işleyişini belirleyen ise

piyasa yapısı ve piyasa yoğunlaşma düzeyidir. Bu bağlamda bankaların birleşmesinin piyasa yapısını nasıl değiştirdiğini, hangi ölçek büyüklüğündeki bankalar birleşiyor ve bu birleşme sonrasında piyasa yoğunlaşma oranı nasıl değişecektir gibi sorulara yanıt bulunmalıdır. (Carey, 1975 : 290-291)

Bu yanıtları bulabilmek için bugüne kadar yapılan banka birleşmelerinin bankacılık sektörü ve birleşen bankalar açısından ele alıp irdeleyebiliriz. The Banker dergisinin uzun süredir yayınladığı birleşme verilerine baktığımızda oldukça ilginç sonuçlara erişmemiz mümkündür. Bu sonuçlardan birincisi, birleşen bankaların birinci derecede önem verdikleri piyasa değerlerindeki artışa büyük ölçüde ulaşmalarına karşın birleşen bankaların birleşme nedeni olarak gösterdikleri daha yüksek sermaye yeterliliğine sahip bankalar yaratma hedefinin uzakta oldukları görülmektedir. 1996/1997 ile 1998/1999 dönemini karşılaştırdığımızda bu bankaların sermaye/aktif oranlarında düşüşler görüldüğünü, yine aynı dönem için Kar/sermaye oranlarına baktığımızda da beklenen artışların gözlenmediği görülmektedir. Buna karşılık yeterli veri olmadığı için hesaplanamayan birleşme sonrasında uluslararası boyutta bankacılık sektörünün rekabetçi yapısını ne kadar muhafaza edebildiği sorusu açıkta kalmaktadır. Yine aynı verilerden elde ettiğimiz bir başka sonuçta birleşen bankaların küçük ölçekli bankalardan çok büyük ölçekli bankalar olmasıdır. Son onbeş yılda ABD’de banka sayısının sekiz bin dolayına inmeside, küçük bankaların birleşmekten çok sistem dışına çıktıklarının (çıkardıklarının) bir göstergesi olarak alınabilir.

Yaşanılan finansal krizlerde bankacılık sektörünün işlevine baktığımızda bankaların halen **“too big to fail” (batmayacak kadar büyük)** ilkesine sadık kaldıklarını görmekteyiz. Bunun en güzel örnekleri Güneydoğu Asya sürecinde Japon Bankalarını kurtarma operasyonlarında yaşanıldı. Bu bağlamda banka birleşmelerini sadece bankaların birleşme ile elde ettikleri yararların yanında piyasa açısından da irdelenmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Örneğin bu olguyu banka birleşmelerinin, bankaların kredi politikaları üzerine etkileri gibi tüketici yönlü analizler içinde yapılması zorunluluğu vardır.

<http://www.watchtheweb.com/gstopsave/academic/academic.html>.

Nitekim FED Başkanı A. Greenspan ekonomilerde ortaya çıkacak olan bir daralmanın büyük ölçekli bankaların ciddi riskler ile karşı karşıya kalacağını ifade ederken, yukarıda belirlemeye çalıştığımız olumsuzlukları dünya finans piyasalarına yön veren bir kişi olarak ifade etmiştir. (USA Today, October 12, 1999)

IV - FİNANSAL SERBESTLEŞME SÜRECİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ VE BANKA BİRLEŞMELERİ

İki bin yılına girdiğimiz bu günlerde yükselen ekonomiler (emerging markets) ile aynı kulvarda yer alan Türk Bankacılık sektöründe finansal serbestleşme sürecindeki dönüşüm, genel iktisadi dönüşüm ile birlikte gerçekleşmiştir. Bankacılık sektörü 24 Ocak 1980 kararları ile Cumhuriyetin kurulduğundan itibaren karşılaşmadığı rekabet kavramı ile sancılı bir şekilde de olsa tanışmıştır. Rekabetin olmadığı ve bununla etkisiyle iktisadi etkinliği sürekli olarak gözardı eden bankalar, bu tarihten sonra kesintilerle de olsa rekabetin var olduğu bir piyasada çalışmak zorunda kaldı. Bu yapılanmanın oluşumunda en önemli etken büyük ölçüde banka sayısının artması, bankaların aktif büyüklüğünün yükselmesi ve faiz oranının piyasada belirlenmesidir.

Son yirmibeş yıllık dönemde bankacılık sektöründe değişmeyen olguların başında sektörle, devlet arasındaki ilişkide dolaylı ya da doğrudan kontrolün yine devletin elinde olmasıdır. Bu oluşum bankaların bilanço yapılarını belirlediğinden dolayı sistem üzerinde dışsal müdahalenin hiçbir şekilde sona ermediğini söyleyebiliriz. Nitekim bankacılık sektörü bu süreçte kamu kesiminin sektöre yönelik müdahalelerine zayıf karşı çıkışlar yaptı ise de kamunun sektöre müdahale etme gerekçelerini gidermeye yönelik ciddi davranış biçimi geliştiremedi.

Bankacılık sektöründeki ülkemizde öne çıkışı büyük ölçüde 24 Ocak Kararları ile yurtiçi tasarrufları artırılmak istenmesinden kaynaklanmıştır. Kararları alanların, faizi bugünkü tüketimi geleceğe ertelemenin ödülü olarak alan Neo Klasik iktisat kuramından hareket etmeleri sektöre yönelik olarak ilk aldıkları karar Haziran 1980'de faiz oranlarını serbest bırakmak oldu. Bunun hem ardından 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin (KHK) kabul edilmesi ile bankacılık sektörüne girişi kolaylaştırdıkları gibi, sektör açısından yeni bir araç olarak görülebilecek Mevduat Sertifikası ile de yastık altında ve kayıtdışı ekonomideki paranın bir kısmını sektöre çekilmeye çalışıldı. Finansal piyasaların gelişebilmesi, dolayısı ile reel sektöre parasal kaynak aktarabilmek için finansal sistemin aktif büyüklüğünün artması gerektiğini düşünülmesi, sektöre kaynak aktaracak kararların kısa sürede yürürlüğe koyulmasını sağladı.

1980-1990 yılları arasında bankacılık sektörüne yönelik olarak yapılan yasal düzenlemelerin 1985 tarihli 3182 sayılı Bankalar Kanunudur. (Taşçıoğlu,1998). 3182 sayılı yasaya 70 sayılı KHK, kanunlaşması olarak

bakabiliriz. Bu sürecin hem ardında Hazine ve TCMB yayınladıkları tebliğler ile bankacılık sisteminin tamamı ile uluslararası piyasalara açılmasının yolunu açan 32 sayılı karara hazırlık niteliği taşımaktadır. 1989 yılında yürürlüğe giren karar ile aynı zamanda Türk Lirasına konvertibilitenin yolu açılmıştır. Ancak bu düzenlemeye karşın bankacılık sektörü hazırlıksız yakalandı ve düzenlemeye uygun, etkin bir aktif - pasif yönetim göstermedi. Hazine ve TCMB ise bu yeni oluşumu tamamlayacak düzenlemelere gitmedi ya da gidemedi. Bunun sonrasında bankalar likidite yönetiminin temel ilkelerini göz ardı eden bir şekilde yabancı para cinsinden kaynaklara yöneldiler. Bu yöneliş 1994 krizi ile kesintiye uğradı. Hazine ve TCMB krizin ardından yayınladıkları sermaye yeterliliği ve net genel pozisyon tebliğleri ile bankacılık sektörünün, uluslararası bankacılık kurallarına uyumu yönünde adımlar atmalarını sağladıkları gibi bankaların likidite yönetimlerinde uymaları gereken sınırları da çizmiş oldu. Bankaların aktif pasif yönetimlerine ilişkin kısıtlar uygulamaya geç sokulduğu için sonuç da üç banka sistem dışına itilmiş oldu.

Bankacılık sektörüne yönelik düzenleyicilik gücü ve yetkisi olan kurumlar 1994 krizi aşmada bir başka yasal düzenlemeyi daha araç olarak kullandılar. Bu düzenleme tasarruf mevduatının tamamının sigorta kapsamına alınmasıdır. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna yönelik yapılan düzenleme 1994 krizini aşmada önemli bir işlev yüklenmesine karşın 1998-1999 yılında yaşanan finansal depremde krizin oluşumunun nedenleri arasında yer almıştır. Bu gelişim finansal sisteme yönelik yasal düzenlemelerin ince bir ayar ile yapılması gerektiğinin açık bir kanıtı olmuştur. Nitekim finansal sistemde yaşanan bu olumsuzluklar yeni bir yasal düzenlemenin gündeme gelmesine neden oldu.

Bu son düzenleme 18 Haziran 1999'da TBMM'de kabul edilen 4389 sayılı Bankalar Kanunudur. 4389 sayılı Bankalar Kanunu bankacılık sektörünü rekabete aşmayı, bankacılık sektörüne ilişkin olarak kabul edilen uluslararası kriterleri Türk Bankacılık Sektörüne taşımayı ve bankacılık sektörünün şeffaf çalışmasını sağlamayı hedeflemektedir. Yasaya göre bu hedefleri kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu gerçekleştirecektir. Yasanın böyle bir yapılanmaya gidişindeki amaç sisteme yönelik politik müdahaleleri en aza indirmektir. Ancak bunun gerçekleşme olasılığının zayıf olduğu hemen ortaya çıktı zira henüz bu kurumu yönetecek olan kurul üyeleri atanmadığı kimi kurul üyelerinin seçimine yönelik tartışmaların kurulun tümü ile politize olacağını göstermektedir.

Bankacılık sektörüne yönelik olarak yapılan temel düzenlemelerin büyük çoğunluğu tepki düzenlemeleridir. 4389 sayılı yasa da 3182 sayılı yasa gibi bir tepki yasasıdır ve yasanın taşıdığı olumsuzluklarda buradan kaynaklanmaktadır.

V - TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YAPISI

Türkiye'deki bankacılık sistemi genel bankacılık sisteminin temel niteliklerini içinde barındırmaktadır. Yani sistem içinde yer alan mevduat bankaları perakende bankacılığın birçok aracını içinde barındırırken, kalkınma ve yatırım bankaları da klasik işlevlerine uygun bir yapılanma içerisinde yer almaktadırlar diyebiliriz. (Çolak, 1998 :149) Tablo:2'den de izlenebileceği üzere Türk Bankacılık Sistemi kıta Avrupasının bankacılık sistemine benzer bir grup dağılımı göstermektedir.

Tablo:2 Grupların Sektör Aktif Payları (%)

	<u>1980-1985</u>	<u>1987</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>
Kamusal sermayeli Tic. Bankalar	45.3	44	38	38	35	34.4	41
Özel Sermayeli Tic. Bankalar	44.4	45	52	53	55	56.4	49
Yabancı Sermayeli Tic. Bankalar	3.5	3	3	3	5	4.4	5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6.8	8	7	6	5	4.8	5

Kaynak: 40.Yılında TBB ve Türk Bankacılık Sistemi (1998), ve TBB,Bankalarımız 1998,1999 kullanılarak hazırlanmıştır.

Türk bankacılık sistemi mevcut duruma 24 Ocak kararları ile başlayan bir sürecin sonucunda erişmiştir. Bu sürecin temelinde sisteme yönelik deregulations politikaları yatmaktadır. Hiç şüphesiz Türk bankacılık sektörünün 1980 sonrası yürürlüğe giren deregulations politikalarındaki aksamalar politikaların amacını ya da hedefini tartışmalı hale getirmemektedir. Yani bankacılık sektörünün 1980 sonrası yaşadığı üç kriz, deregulations olmadığını değil tam aksine deregulation politikalarının yanlış ve eksik uygulanmasının sonuçları olarak görülebilir. Bu süreç de bankacılık sektöründe uygulanan deregulations politikalarının ana noktalarını şu şekilde belirleyebiliriz:

- Faiz oranlarının serbest bırakılması, yani güdümlü faizden, serbest faize geçiş,
- Faiz oranlarının reel olarak pozitif düzeye erişmesinin yolunun açılması,
- Sektöre yeni banka girişlerinin kolaylaştırılması,
- Sektörün uluslararası piyasalara açılması, özellikle uluslararası piyasalardan kaynak edinmesinin serbest bırakılması,
- Sektörde yer alan bankaların yabancı para cinsinden işlem yapmasının serbest bırakılması ,
- Bankaların uluslararası standartlara uygun yapılanma içerisine girmesine yönelik düzenlemelerin yapılması (Basle komitesinin önerdiği sermaye yeterliliği rasyosu gibi).

Bankacılık sektörü bu düzenlemelerden ilki olan faiz oranlarının serbest bırakılmasına hızla kendisini eklemiş ise de bu eklenme sağlıklı olmamıştır. Çünkü sektör pozitif faiz ile yüksek faiz kavramlarını karıştırmış, serbest faiz uygulaması, bankaları 1980 öncesi güdümlü politikalar nedeni ile ulaşamadıkları, iddihar (gömüleme) halindeki tasarrufları yüksek faiz oranları ile kendilerine çekme politikası şekline bürünmüştür. Bu süreç de yasal düzenlemelere sahip olmayan “Bankerlerin de” türemiş olması ve sektörün fon kaynaklarına göz dikmesi, faiz yarışını daha da körüklenmesine neden olmuştur. Özellikle hamiline yazılı mevduat sertifikaları kullanılarak bazı bankaların açığa satış yapması, sektörün yaptığı ciddi bir hata olmuştur. Bankerlerin karşı karşıya kaldıkları **Ponzi pozisyonu**, bankacılık sektörünü de etkilemiş ve batan bankerleri, batan bankalar izlemiştir. Özellikle küçük bankaların sistemden pay kapmak amacı ile başlattıkları faiz yarışı bir süre sonra bankaların kaynak edinim ve kullanım maliyetleri artırmış ve sistemde tahsili gecikmiş alacakların büyümesine neden olmuştur. Doğal olarak bu gelişim sistemin paçal maliyetinin artması sonucunu doğurmuştur. Ortaya çıkan bu durum bankaların mali yapısını olumsuz etkilemiş ve 1982-1984 yılları arasında Hisarbank, İstanbul Bankası ve Ortadoğu Bankasının yönetimine el konulmuş ve bu bankalar daha sonra Ziraat Bankasına devredilmiştir. (Akgüç,1989:85). Bu dönemde İşçi Kredi Bankası, Bağbank ve İstanbul Emniyet Sandığı tasfiye edilirken, 1987 yılında Töbank önce kamulaştırılıp daha sonrada Halkbank’sına devredilmiştir. Finansal sistemin yaşadığı ikinci önemli kriz olan 1994 krizi öncesi sistem dışına çıkarılan bir başka banka ise Emlak Kredi Bankası ile birleştirilerek tasfiye edilen Anadolu Bankası’dır. Bu birleşme sonrası Emlak Kredi Bankası, Emlak Bankası adını altında faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır. Finansal serbestleşme sürecinde yaşanan, bir anlamda da iktisat politikasının yürütücülerince yaratıldığını düşündüğümüz 1994 krizi sırasında, TYT Bank, Marmara Bank ve Impex Bank

sistem dışında kalmışlardır. 1994 krizi sırasında sisteme yönelik olarak sarsılan güven bunalımını tesis etmek için daha öncede belirttiğimiz üzere, mevduat sigortası kapsamı genişletilerek, mevduatın tamamı için uygulanmaya başlanmıştır. Finansal sisteme olan güveni sağlamaya yönelik olarak yapılan bu tür düzenlemeler, uzun dönemde sistemde istikrarı bozucu etkiler yaratmaktadır. Bundan dolayı kısa dönemde hedef, sisteme yönelik paniği azaltıcı önlemler olurken, uzun dönemde hedef, sistemde finansal istikrarı ve risk primini azaltmaya yönelik olmalıdır. Türk Bankacılık Sisteminin ele aldığımız süreç de dalgalı bir gelişim göstermesinin altında yatan temel etmende budur. Nitekim 1986 yılından itibaren sektöre giren banka sayısındaki artış, 1994 krizi sonrasında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun işleyiş biçimi ve banka kurulmasının nisbi olarak kolaylaştırılması nedenleri ile finansal sistemdeki kırılma daha da hızlanmış ve 1998-1999 yılında yaşanan finansal dalgalanma sürecine de bir anlamda kaynaklık etmiş, hatta dalgalanmayı kriz boyutuna taşınmasına neden olmuştur diyebiliriz. Nitekim 1998-1999 yılları arasında Türkbank, İnterbank, Bank Ekspres, Egebank, Yurtbank, Sümerbank, Yaşarbank ve Esbank tasarruf mevduatı sigorta fonuna devredilmiştir. Bu bankalardan ilk üçü 3182 sayılı Bankalar Kanununun 64 üncü maddesine göre devir işlemine tabi tutulurken, son beş banka 4389 sayılı Bankalar Kanununun 14 üncü Maddesine göre fona devredilmiştir. Bu devirler sistemin yapısının sorgulanmasına neden olmanın yanında 4389 sayılı yasanın ne işe yaracağına sorgulanmasına neden olmuştur. Çünkü yeni yasada, eski yasa gibi riskli ve rekabet kurallarına uyulmadan bankacılık yapılmasına prim verir niteliktedir. Bu prim yoketmenin yolu sisteme daha çok devlet müdahalesinden ziyade yasanın hazırlanış amacında da baz olarak alınan, sistemin rekabetçi yapıya kavuşturulması ile uluslararası finans piyasalarının genel kabul gören kurallarını ülkemizde de uygulanması ile ortadan kalkacaktır. Bankacılık sektörüne yönelik düzenlemeler sektörde kamusal sermayeli bankaların payında nisbi düşüşler sağlamış ise de gerçekte sektör üzerindeki devlet müdahalesini sağlamamıştır. Tablo 2'den de gözlenebileceği üzere kamusal sermayeli bankaların payı 1980 yılında itibaren düşüş göstermekte ise de bu azalma yeterli değildir. (Tasarruf Mevduat sigorta Fonuna devir edilen bankalar ile bu pay 1999 yılında yükselmiştir.) Diğer yandan devletin sektörde sahip olduğu bankaların yanında para politikası araçlarıyla da sisteme müdahale edebilme gücünü bu dönemde de elinde tutmaya devam etmiştir. Bu politikalar içinde yer alan kanuni karşılıklar ile disponobilite politikası bankaların kaynak maliyetinin belirlenmesinde etkili olmanın yanında aynı zamanda bankaların disponobilite yükümlülüğünü kullanarak kamu kesiminin borçlanması için kaynak yaratılması yoluna gidilmiştir. (Erol,1998:18) Bankacılık sektörünün ele aldığımız yirmi yıllık süreç de kalkınma ve yatırım bankacılığı açısından ciddi bir gelişme göstermemesinin altında da yine sektöre yönelik müdahaleler ile

yaşanılan ve bir türlü düşürülemeyen enflasyon oranı etkili olmuştur. Bankacılık sektörüne yapılan müdahaleler, finansal sistemin derinlik kazanması ile fon arz ve taleplerindeki vadenin uzamasıyla kendine açılım bulabilen kalkınma ve yatırım bankalarının gelişimini engellemiştir. Enflasyon oranının atalet göstermesi ve sürekli olarak yüksek düzeylerde seyretmesi ticari bankaların uzun vadeli ihtisas krediler vermesini engellerken, kalkınma ve yatırım bankaları da uzun vadeli kredi vermesini engellemiştir. Nitekim bankacılık sektörünün plase ettiği krediler içerisinde ihtisas kredilerinin payı 1999 yılı itibarıyla % 15 düzeyinde kalmıştır. Bunun sonucunda da kalkınma ve yatırım bankalarının bankacılık sistemi içindeki payı ancak %5 düzeylerine erişebilmiştir. Sistem içerisinde yer alan yabancı sermayeli bankalar, ele aldığımız dönemde sisteme entegre olmaya çalışmışlar ancak aktif büyüklüğü açısından yeterli büyümeyi gösterememişler ya da gösterme yönünde bir çaba içerisine girmemişlerdir diyebiliriz. Nitekim 1999 yılı sonu itibarıyla yabancı sermayeli bankaların aktif büyüklüğünün, bankacılık sektörü içindeki payı % olarak gerçekleşmiştir. Bu olumsuz gelişimin altında yatan etken ülkedeki iktisadi ve politik risklerin kesintilerle de olsa süreklilik göstermesidir. Bankacılık sektöründe finansal serbestleşme sürecinde rekabetçi bir piyasa yapısı oluşması sağlanamamıştır. Özellikle sistem üzerinde varolan kamusal sermayeli bankaların baskısı ve piyasa giriş çıkış koşullarına ilişkin yasal düzenlemelerin sorunu çözmekten çok sorun yaratır bir özellik göstermesi bu yapılanmanın oluşumunu engellemiştir. Bu yapılanmanın bir sonucu olarakta bankacılık sektöründeki yoğunlaşma oranı yıllar itibarı ile çok fazla değişmemiştir.

Tablo 3: Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma Oranları

	<u>1990</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>
<u>İlk Beş Banka</u>						
T. Aktif	54	48	46	44	44	46
T. Mevduat	59	53	52	47	49	50
T. Krediler	57	50	46	46	40	42
<u>İlk On Banka</u>						
T. Aktif	75	71	69	67	68	68
T. Mevduat	85	73	72	70	73	69
T. Krediler	78	75	72	72	73	73

Kaynak: Bankalarımız 1999, İstanbul: TBB.2000

Tablo 3'den de gözlenebileceği üzere aktif büyüklüğüne göre ilk beş bankanın sistem içerisindeki ağırlığı 1980 yılında %63 iken 1999 yılında %46 inmiş buna karşın ilk on bankanın sistem içerisindeki ağırlığı %82.2'den, %69'ya düşebilmiştir. Yoğunlaşma oranındaki bu seyir neden ile, 1999 yılı itibari ile sistemde yer alan banka sayısının 81'e çıkmasının ya da kamusal sermayeli bankaların sayısının sistem içerisindeki payının tablo 2'de de verildiği üzere %4.9'a düşmesi sektörün piyasa yapısı açısından bir anlam ifade etmemektedir.

Bankacılık sektörünün etkin bir aktif pasif yönetim gösterememesinin altında yatan etkenlerden birisi de devletin finansal sektörden sürekli olarak fon talep edici pozisyon almasından kaynaklanmaktadır. Bu oluşum 1986 yılından itibaren kesintilerle de olsa süreklilik göstermiştir. Kamu kesiminin fon talebi kimi zaman TCMB tarafından açık piyasa işlemleri ile karşılanırken, çoğunlukla da Hazine'nin ihale yöntemi ile borçlanması ile karşılanmıştır. Kamu kesimi borçlanma gereksiniminin yüksek olması bu araçların yanında, kamu kesimi bankacılık sisteminden kaynak edinebilmek için munzam karşılıklar politikasının da kullanılmasına neden olmuştur. Bunun için izlenen yol dönemsel olarak oranlar farklılaşsa da umumi disponibilitenin devlet iç borçlanma senetleri olarak tutulması zorunluluğunun getirilmesi şeklinde olmuştur. Uygulanan karşılıklar politikası bankacılık sektöründe bilançoların yabancı para cinsinde pasiflerin ağırlığının artmasına neden olmuş bu da doğal olarak sistemin yüklendiği döviz kuru riskini artıran bir unsur olmuştur. Bankaların bilançoları içinde yabancı para ağırlığının artmasına sınırlama yönelik olarak çıkarılan net genel pozisyon açığı tebliğleri ise, sistemin bu noktada taşıdığı kur riskini ortadan kaldırmakta oldukça yetersiz kalmıştır. Gelişiminin belirlemeye çalıştığımız yönlü olması bankaların net genel pozisyonu açık, döviz riskini üstlenen bir bankacılık yapılmasında yolunu açmıştır. Bankaların kamu finansmanında oynadıkları bu etkin rolün neticesi olarak, özel sektörü finanse etmede çekinceli davranmalarına neden olmuştur. Nitekim bu yapılanmadan dolayı da 1999 yılı itibariyle toplam kredilerin bankaların aktif büyüklüğü içindeki payı %30 dolayında gerçekleşmiştir.

Yine bu ilk beş banka toplam mevduatın %50'sini toplamakta ve kredilerinde %42'sini plase etmektedirler. İlk on banka ise toplam aktiflerin %68'ini kontrol ederken toplam mevduatın %69'unu, toplam kredilerin ise %73'üne sahiptir. Elde ettiğimiz bu veriler Türk Bankacılık sektöründe yoğunlaşmanın oldukça yüksek olduğunu açıkça göstermektedir. Banka birleşmelerin bu yapı içerisinde teşvik etmek bir anlamda sistemdeki mevcut yoğunlaşmanın üstünde bir yoğunlaşmayıda kabul etmek demektir.

Türk Bankacılık Sistemi için birleşmelerin zorunlu olduğunu ileri sürenlerin savlarından biriside küçük bankaların verimli çalışmadığıdır. Bankaların verimli çalışmaları konusunda yapılabilecek olan analizlerden biriside Global Ölçek Katsayısını hesaplayarak bankaların ölçeğe göre getirilerine bakmaktır. Bu bağlamda yapılan bir çalışmada özel sermayeli ticaret bankalarına ilişkin bulgularına göre büyük ölçekli bankaların global ölçek katsayıları 1997 yılı için 1'den büyüktür, dolayısıyla da bu bankalar için ölçeğe göre azalan getiri bulunmaktadır. (Çolak, Kılıçkaplan, 1999: 9) Bu sonuç büyük ölçekli bankaların ülkemizde daha verimli çalıştığı savını geçersiz kıldığı gibi bankaları birleştirerek büyük ölçekli , verimli banka yaratmanında mümkün olmadığını göstermektedir.

VI - SONUÇ

Banka birleşmeleri özellikle son on yıldır, finans piyasalarına egemen olan bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır. Banka birleşmelerinin birleşen bankalara sağladıkları faydalar tartışma konusu olmakla beraber daha da önemli olan nokta birleşen bankaların öne sürdükleri büyük ölçekli bankaların finansal krizlerden daha az etkilenecekleri ve sistemi düzenlemede (regulations) önemli işlevler üstlenebilecekleri yönlü savlarının Güneydoğu Asya krizi ile birlikte geçerliliğini yitirdiğidir. Dünya bankacılık sektörü bugün sahip olduğu dinamizme rekabet sayesinde sağlamıştır. Birleşmelerin Mega Merger biçimine bürünerek sürdürdüğü bugünlerde bir süre sonra sektörün bu rekabetçi yapısını yitirmesi yaşanan krizlerin ötesinde bir finansal krizi yaşanılmasına neden olabilir. Bu anlamda oligopolist yapıyı güçlendiren banka birleşmelerine karşı durmak gerçekte sistemdeki eksik bilginde ortadan kalkmasını sağlayacaktır.

Türkiye'ninde içinde bulunduğu bazı ülkelerde ABD ve Avrupa kaynaklı birleşmeler örnek gösterilerek banka birleşmelerini teşvik etme yönlü düzenlemeler gitmek, sektörde aksak işleyen rekabetçi yapıyı ciddi şekilde sarsabilir. 120 milyar dolarlık aktif büyüklüğüne sahip bir bankacılık sektörü olan ülkemizde birleşmeyi değil sisteme giriş ve çıkışları serbest bırakarak ancak etkinlik sağlanabilir. Sistemden çıkışı dolaylı olarak yasaklayan ülkemiz bankacılık mevzuatı, bugün sektörün yaşadığı sıkıntıların başlıca kaynağıdır. Sorunu çözenin yolu ise rekabete geçmektedir. Açık toplumdan korkan ülkenin bunu hızla gerçekleştireceği yönünde ise iyimser olmamız mümkün değildir. Dolayısıyla bankacılık sistemimiz taşıdığı riskleri uzunca bir süre daha taşıyacakmış gibi gözükmektedir.

Türkiye’de 24 Ocak 1980 kararlarıyla ekonomide piyasa mekanizmasına geçiş sürecini başlatmış, 30 ve 32 sayılı kararlar ile finansal serbestleşmenin uluslararası boyutunu tamamlamaya çalışmıştır. Bu süreç birden bire ve istikrarlı bir şekilde ortaya çıkmamış tam aksine oldukça sancılı bir süreç olmuştur. Finansal sisteme yönelik düzenlemelerin olması gereken kurallara göre uygulanamaması sistemin derinlik kazanmasını engellemiştir. Finansal sistemin yeterli derinliğe sahip olmaması, doğal olarak bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun sonucunda da sistem finansal krizlere karşı duyarlılığı yüksek olan yani kırılgan bir piyasa yapısı özelliği göstermiştir. Bu olguyu kırmaya yönelik çözümlerin rafine olmaması ise sistemi tümü asimetrik bilgi teorisinin uygun bir görünüm almasına neden olmuştur.

Son on yıllık dönemde Kamu Kesimi Borçlanma Gereksiniminin yüksek olması, bankaların politika yapıcıları tarafından kamu kesimini finanse eden kurumlar olarak görülmesi , uygulanan para politikalarının da bunu uygulama 1994 krizi ile sistem üzerinde ciddi bir baskı yaratmıştır. Kriz sonrası bankacılık sektörüne yönelik yeni düzenlemeleri gündeme getirmiş ancak para politikalarındaki hedeflerin değişmemesi sistemin sağlıklı bir yapıya kavuşmasını engellemiştir. Bu sakat yapılanma 1994 krizi sonrası mevduatın tamamının tasarruf mevduatı sigorta kapsamına alınması, bankacılık sektörü için girişin nisbi olarak serbest buna karşın çıkışın yasak olduğu ilginç ve hiçbir iktisat teorisi dayanağı olmayan bir piyasa türünün ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir.

Bu sürece sona erdirmeye yönelik olarak çıkartılan 4389 sayılı bankalar kanunu ise mevcut sorunları çözmede yetersiz kalacağı yönünde sinyaller veren bir yasa kimliğindedir.

Bankacılık sistemindeki istikrarsızlığı yakalamanın yolu, gerçekte ekonomide istikrarı yakalamaktan geçmektedir. Ancak bu arada da sisteme yönelik yasal düzenlemelerin etkin ve tam olarak uygulanması gerekmektedir. Bunun yapılabilmesi içinde öncelikle sisteme yönelik dışsal müdahalelerin azaltılması ve risk, getiri ilişkisinin sisteme üzerinde hakim kılınması gerekmektedir. Belirttiğimiz önlemler uygulanmadan , sistemi birleşmeye sevk edici politikaları yürürlüğe koymak, sorunu büyük banka ölçeğine taşımak olacaktır.

KAYNAKLAR

- **Öztin Akgüç.** (1989). Türkiye’de Bankacılık. İstanbul:Gerçek Yayınevi.
- **K. Aydoğan, H. Ersel** (1992) Issues on Banking Structure and Competition in Changing World. Ankara: TCMB
- **R.A.Brealey, S.C.Myers, A.J.Marcus.** (1997). İşletme Finansının Temelleri. İstanbul : Literetür ve McGraw Hill Yayını.
- **The Banker** , July, 1996-1999-11-29
- **The Banker**, March,1999
- **Gregory E. Boczar** (1976). “Predicting De Novo Expansion in Bank Merger Cases: Comment **Journal of Finance**” Vol : 31
- **Business Week.**(1999). “Mergers”. November 1,1999.
- **Roberta Grower Carey.**(1975). “Evaluation Under the Bank Merger Act of 1960 of the Competitive Factors Involved in Bank Mergers “**Journal of Monetary Economics**” Vol:1”
- **Orhan Çelik.**(1999). Şirket Birleşmeleri ve Birleşmelerde Şirket Değerlemesi. Ankara : Turhan Kitabevi.
- **Ö.Faruk Çolak.** (1998). Finansal Sistem ve Para Politikası. Ankara:Gazi Yayınevi.
- **Ö. Faruk Çolak.** (1999). “Finansal Kriz ve Bankalar: Güneydoğu Asya Örneği” **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi.** Cilt:36. Ekim sayısı.
- **Ö.Faruk Çolak, M.Nejat Coşkun.** (1997). “Bankacılık Sektöründe Rekabet ve Banka Birleşmeleri” **Değişen Dünya Koşullarında Türk Bankacılığı Sempozyumuna Sunulan Tebliğ.** 9 Eylül Üniversitesi. İzmir
- **Ö.Faruk Çolak, Serdar Kılıçkaplan.** (1999). “Bankacılık Sektöründe Ölçek Ekonomileri: Türk Ticaret Bankaları İçin Bir Maliyet Fonksiyonu” **IV. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumuna Verilen Tebliğ.** 14-16 mayıs 1999, Belek- Antalya
- **R. S. Demsetz, P.E. Strahan.** (1993). “Historical Paterns and Recent Changes in the Relatonship between Bank Holding Company Size and Risk” **FRB of New York, Economic Policy Review. Vo:1.**
- **Ümit Erol.** (1998). “2000’e Doğru Türk Finans Piyasasının Genel Görünümü Sorunlar ve Yapısal Bozukluklar” **İktisat Dergisi.** Nisan 1998 sayısı.
- **A. Ertuğrul, O. Zaim.** (1996). Türk Bankacılığında Etkinlik. Ankara
- **E. P.G. Gardener, P.Molyneux.** (1993). Changes in Western European Banking. London: Roudledge.
- **Gary. G. Gilbert.**(1976). “Predicting De Novo Expansion in Bank Merger Cases” **Journal of Finance.** Vol : 31

- **Arnold A. Heggsted.** (1987). “Fundamentals of Mergers and Acquisitions” Ed by: D. Johannes Jüttner and Tom Valentine. **The Economics and Management of Financial Institutions.** Melbourne: Longman
- <http://www.watchtheweb.com/gstopsave/academic/academic.html> “Academic Sounds Bank Merger Warning”. 29.10.1999
- **A.İhsan Karacan.** (1996). Bankacılık ve Kriz. İstanbul: Finans Dünyası Yayınları.
- **M.Jenson ve W. Meckling.** (1976) Theory of the Firm :Managerial Behavior, Agency Cost and Ownership Structure, **Journal of Financial Economics** ,3
- **Ronald I. McKinnon.** (1993). “The Rules of The Game: International Money in Historical Perspective” **Journal of Economic Literature.** Vol:31.
- **Tezer Öçal, Ö.Faruk Çolak.** (1999). Finansal Sistem ve Bankalar. Ankara: Nobel Yayınevi.
- **Stephan A. Rhoades.** (1998). “The Efficiency Effects of Bank Mergers: An Overview of Case Studies of Nine Mergers” **Journal of Banking and Finance.** Vol:22
- **E.W.Reed.** (1989) Expansion of Commercial Banking, Prentice Hall, New Jersey
- **Thomas F. Siems.** (1996). “Bank Mergers and Shareholder Wealth” **Federal Reserve Bank, Financial Industry Studies.** August.
- **USA Today, October 12,1999.**
- **Ellen H. Solomon.** (1970). Bank Merger Policy and Problems” **Journal of Money Credit and Banking.** Vol:2
- **Abdullah Taşçıoğlu.** (1998). Cumhuriyet Dönemi Bankalar Kanunu ve İlgili Yasal Düzenlemeler. İstanbul:TBB Yayını.
- **Türkiye Bankalar Birliği,** 1997,1998, 1999, Bankalarımız.
- **Türkiye Bankalar Birliği.** (1998). 40. Yılında TBB ve Türk Bankacılık Sistemi 1958-1997. İstanbul
- **TBB.** (1999). Bankacılar Dergisi, sayı:31
- **UNCTAD.**(1998). World Investment Report. New York : United Nations.
- **D. C. Wheelock.** (1996). “A Changing Relationship Bank Size and Profitability” **Monetary Trends.** September.

SORU VE CEVAP BÖLÜMÜ

Oturum Başkanı (Çiğdem DEMİREL – Rekabet Kurumu İnceleme Uzmanı) - Şimdi ikinci bölüme başlıyoruz, soru ve cevaplar, sorusu olanların sorularını alabiliriz.

Oğuzkan GÜZEL - Rekabet Uzman Yardımcısı. Hocam çok teşekkür ediyoruz güzel sunumunuz için. Sunumunuzda bir saatin içerisinde söylediğiniz, bankalar birleşmesin, Türkiye’de Türk bankacılık sektöründe bankalar birleşmesin mealinde....

Doç. Dr. Ö. Faruk ÇOLAK - Yok tam öyle değil. Birleşme mevcut sorunu çözecek bir çözüm yolu değildir demeye çalıştım.

Oğuzkan GÜZEL - Bu noktada şirket birleşmelerinde olduğu gibi bankalar birleşmelerinin de Rekabet Kurumunun onayından geçmesi, rekabetin korunması hakkındaki kanunun 7 nci maddesi ve ona dayandırılarak çıkartılan; birleşme ve devralmalardaki tebliğde getirilen kıstaslar neticesinde 25 trilyonu ve pazar payı yüzde 25’i aşan firmaların birleşmeleri ve devralmaları Rekabet Kurumunun onayına tabi.

Burada birleşme ve devralma farklı olarak ele alınmalı, birleşme iki bankanın bir araya gelmesi, devralma bir bankanın diğerini devralması şeklinde. Türk bankacılık sektörünün tarihine baktığımızda da, banka birleşmesi diye bir şey ben hatırlamıyorum, zorunlu devir, zorunlu devir derken de batan bankaların diğer bankalara verilmesi, özellikle kamu bankalarına. Burada batan bankaların kurtarılması ya da piyasa içinde tutulması gibi bir şekilde, yani şubelerinin ve vesairenin aktif bir şekilde piyasada tutulması gibi. Bu da doktrinde, “Feeling ...” doktrini denilen, yani batan firmaların piyasa içinde tutulması doktrini çerçevesinde giden bir husus.

Bu husus bankacılık sektöründe daha yoğun bir şekilde, devletin müdahalesiyle kurtarılması şeklinde Avrupa’da da, Amerika’daki örneğini siz verdiniz uygulanan bir husus. Bu husus şimdi, bizim yeni Bankalar Kanunumuza kanun metni olarak giren bir husus, tasarruf mevduatı sigorta fonuna kötü durumdaki bankalar devrediliyor ve bunların oluşturulacak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, bu bankalardan iyi banka yapma şeklinde ya da isteklisi olan bir bankaya devretme şeklinde bir yetkiye sahip oluyor. Bankayı, Bankacılık

Düzenleme ve Denetleme Kurulu istekli olan bir bankaya, buyurun sizin olsun diyecek ve bu bankaların toplam aktifi sektörde yüzde 20'yi geçmediği takdirde de bizim rekabetin korunması hakkındaki kanunun 7 nci maddesi zaten uygulanmayacak, yani Rekabet Kurumuna bildirilmeyecek bile.

Kaldı ki, Rekabet Kurumlarının banka birleşmelerinin yaklaşımına baktığımızda; Avrupa ülkelerinde, Avrupa Birliğinin yaklaşımına baktığımızda diğer sektörlerde nazaran bakıldığında, işte 80 tane banka var ve yoğunlaşma yapısı beş bankanın yüzde 40 diyoruz bizde, yani birinciyle ikinci birleşse yüzde 10-15 olacak, bunun piyasada etkisi ne kadar olabilir? Yani hakim duruma geçme, yoğunlaşma anlamında bir etkisi olmayacak şekilde izinler veriliyor sürekli.

Bunun diğer bir sıkıntılı yanını izah etmiştiniz konuşmanızda, yani lider bankanın fiyat belirlemesi ya da oligopolistik yapıda bankaların anlaşarak fiyat belirlemesi hususuna ise zaten rekabetin korunması hakkındaki kanunun 4 üncü maddesinde, yani bu şekilde centilmenlik anlaşmalarına müdahale etme yetkisi var Rekabet Kurumunun ve Avrupa'da ceza verilen tek örnekte bu şekilde bir bankalar arasındaki anlaşmayla komisyon oranlarının belirlenmesi şeklindeki bir örnek.

Bankalara bu şekilde Rekabet Kurumunun birleşmeyin ya da birleşmelerde bir çekince getirme noktası biraz zor görünüyor.

Doç. Dr. Ö. Faruk ÇOLAK - Şimdi, birleşme meselelerini tartışırken temelde şu yatıyor: Birleşme bankacılık sektöründeki istikrarsızlığı yok etmek yollarından birisi olarak görülüyor. Benim kurgumda tüm olarak onun üzerine kurulmuş durumda ve bu kurgu içerisinde söylemek istediğim şey; bankacılık sektöründe istikrarı sağlamak ya da doğrusu finansal sistemde istikrarı sağlamak için birleşme tek başına bir çare olamaz. Öncelikle sorunun kaynağına bakmak lâzım, sorunun kaynağını konuşmamın başında sıralamıştım; şeffaflığın olmaması, girişlerin inanılmaz derecede ya bilinçli olarak, ya bilinçsiz olarak serbest bırakılması...

Şimdi bu sekiz bankaya dikkat edin, bu sekiz bankanın beş bankası, hatta altı banka çok yakın dönemlerde el değiştiren bankalar bunlar ve bu bankaları devralan kişilerin, 3182 bakın, 4389 demiyorum. 3182 sayılı yasaya göre devralmaması gereken kişiler veya gruplar tarafından devralınmıştır. Dolayısıyla, problemin ana kaynağı; öncelikle piyasaya giriş koşullarının etkin şekilde kullanılmaması, bu koşulların yerine getirilmemesi, bu sorunun kaynağı burada.

Artı, çıkışla ilgili olarak da tasarruf mevduatı sigorta fonunun mevduatının tamamını sigorta kapsamının içine almaması sorunu çözmek değil, adeta bir ateş yuvasının içinde bekletmeye benziyor ve sorunu çözmediği de ortada. Üç tanesini devralmıştınız, beş tane daha geldi, söylentilere göre iki tane daha gelecek. IMF'e şöyle söylendi, böyle söylendi. Dolayısıyla sorunu çözüyor, bizim hedefimiz eğer sorunu çözmekse, o zaman çözücü önerileri ortaya koymak gerekir ki, sorunun çözücüsü birleşme değil. Yani benim bütün yerleşmeye çalıştığım kurgu buydu.

Oğuzkan GÜZEL - Teşekkür ediyoruz. Şimdi, tasarruf mevduatı sigorta fonuna yeni verilen yetkilerle, Merkez Bankasından borç alma yetkisi dahi verildi, bu bankaların yapısını düzeltmek için ve birleşmeler anlamında yabancı bankalara karşı birleşim argümanı da vardı. 10-15 tane yabancı bankanın Türkiye'de şubeleri de var zaten ve faaliyette gösteriyorlar. Ülke riski nedeniyle, böyle bir perakendecilik bankacılığa girme niyetlerinin olduğu zaten görünmüyor. Bu noktada çözüm nedir? Birleşme değilse çözüm nedir?

Doç. Dr. Ö. Faruk ÇOLAK - Çözüm nedir? Yabancı bankalar Türkiye'de yavaş yavaş perakende bankacılığa girecekler. Yani şu anda ben sektörün içinde direk imza atan birisi değilim ama, akademisyen olarak sektörle ilişkilerimin yoğun olması neticesinde bir, iki yabancı bankanın Türkiye'de perakende bankacılık yapan bir, iki bankayı devralma, yani satın alma yoluyla bankacılık sektöründe perakende bankacılık yönünde daha rahat bir şekilde işlem yürütmeye çalışacaklarını biliyoruz ve devralma özellikle altını çiziyorum; çünkü birleşme olmayacak, devralınan hedef bankanın tabelası inecek, tam bir devralma gerçekleşecek.

Dolayısıyla böyle bir gelişim var; ama sorunun çözümü belki çok basit bir cümle ama, Türkiye'de bankacılık sektörüne politik müdahaleleri en aza indirmek, hatta yok etmek.

Benim burada bazı kaygılarım var, Bankalar Üst Kurulunun oluşumuyla ilgili; politik kaygılar hâlâ devam ediyor, bunu sadece ben değil başkaları da söylüyor. Çünkü, aynı şeyleri bir daha tekrar yaşamaya gerek yok, bunu; Japonya'da yaşadılar, Güneydoğu Asya'da yaşadılar, sorun aynı şekilde devam ediyor. Şeffaflığı getireceksiniz ve denetim mekanizmasını iyi kuracaksınız. Yani büyük ölçüde anahtar yer orası.

Bu arada giriş koşullarını zorlaştırmak ve çıkışla ilgili de o söylediğim; aman büyüktür batmasın, politiktir batmasın ya da başka türlüde batmasın.

Tamam, batmasında ne yapalım? Sonuçta bu bankayı tasarruf ya da sigortanın fonuna alıp tekrar sattığımızda, Sümerbankı düşünün özelleştirmiştik, bir daha devletleştirdik. Pardon, devletleştirme deyince Hazinedekiler kızıyorlar, tasarruf ya da sigorta fonuna devrettik.

Kubilay ATASAYAR – Rekabet Kurumu Kurul Üyesi. bir iki tespitimi söyledikten sonra sorumu sormak istiyorum. Birincisi; Türkiye’deki bugünkü yapısı itibariyle bankaların tam bir rekabet içinde olduklarını söylemek imkânı yok, hatta tersine rekabet etmeme kurallarını arayan bir uygulama içindeler. Dolayısıyla ne birleşmeler, ne sair uygulamalar şu anda rekabetçi açıdan düşünülen çalışmalar değil gibi görünüyor.

İkincisi şu, Türkiye’deki bankaların bir özelliği: Bankalar asıl faaliyetleri bankacılık olmakla beraber, bazı büyük grupları veya kesimleri destekleyen, onların finans kurumları halindeler. Bir kısım bankalar devletin finans kurumları, hatta Hazinesinin kasası gibi çalışan bankalar, bir kısım bankalarda belli büyüklü, küçüklü grupların finans kurumları.

Şimdi bu tablo içinde düşündüğümüzde bankacılıktaki birleşme kavramı genel olarak sanayi dallarındaki birleşme kavramından ayrı düşünülmemesi lâzım, eğer büyük guruplar, büyük sanayi kollarını birleştirirlerse onun sonunda belki bankalarını da birleştirebilirler. Ama bu olmadığı takdirde görünüyor ki, bankacılıkta realist bir gözle bakıldığında bankacılık sektöründeki birleşme diğer sanayi kollarından sonra gelecek bir uygulama gibi görünüyor.

Sormak istediğim husus şu: Ekonomik olarak işletmelerin büyüklüğü bakımından bir optimum büyüklük kavramı vardır. Yani, bu ne büyüktür, ne küçüktür, ama o dalda, o alanda gerekli olan büyüklüğün ölçüsüdür.

Şimdi bankacılıkta çok büyümek veya birleşmek rekabetçi açıdan baktığınızda belki rekabeti sağlamak değil, rekabeti bozmanın bir gerekçesi olacaktır ve çok küçükler zaten şu anda rekabet edebilecek güce sahip değiller. Acaba, kafanızda Türk rekabet hukuku uygulamasında değerlendirilebilecek bir optimum banka büyüklüğü kavramı var mı ve bunun unsurları neler olabilir?

Doç. Dr. Ö. Faruk ÇOLAK - Teşekkür ediyorum. Şimdi bankacılık sektöründeki büyüklüğü genel olarak aktif büyüklüğüyle ya da kârlılıkla ölçmek gibi yerleşmiş bir kural var diyebiliriz. Fakat, bunun dışında bankacılık sektöründeki optimum ölçek dediğimiz zaman ve eğer tek bir firmanın farklı üretim bölgelerinde üretim yapması şeklindeki açılımı da düşündüğümüzde

rekabet teorisi içinde, bankacılık sektöründe çalışan her bir banka, yani her bir firma, tek bir firma fakat farklı yerlerde üretim yapan fabrikalara, yani şubelere sahip bir firma gibi görebilirsiniz.

Şimdi böyle baktığımızda belki de soruyu optimum şube büyüklüğünden başlayarak yanıt vermek gerekiyor. Birkaç yıl önce Türkiye Bankalar Birliğinde, optimum şube büyüklüğüyle ilgili bir ders verdim ve dersin adı herhalde ilginç geldi ki, bankaların çoğunlukla araştırma merkezinden araştırmacılar, hatta araştırma müdürleri de gelmişlerdi ve değişik bankalar.

Siz şube açarken nelere dikkat ediyorsunuz diye soru sorduğumda, orta ve küçük ölçekli bankaların büyük bir çoğunluğu şöyle bir yanıt verdiler; İş Bankası eğer şube açmışsa, Akbankında açacağı yönünde bir gelişme varsa gideriz havayı orada biraz koklarız, bu koklama neticesinde gidip oraya şubeyi açarız. Şimdi yanıt basit, ama uygulamaya baktığımızda, ben geziyorum kimi zaman sanayi odaları çağırıyorlar. Mesela, Denizli örneğine baktığım aynen böyle; Bankalar caddesi var ve yaklaşık 55 banka var Denizli’de ve orada oluşan rekabet inanın gerçekte rekabetin, acaba rekabet böyle mi olması gerekir sorusunun yanıtını da ciddi boyutta tartışılacak bir gelişme var.

Biraz önce dedik ya, komisyonlar konusunda arkadaşımızda söyledi; rekabetle ilgili fiyat yapıcı pozisyonu falan, orada örneğin negatif fiyatla, negatif komisyon oranıyla gayri nakti krediler açılıyor ve kriz geldiğinde en ciddi boyutta bunalımı yaşanan yerlerden bir tanesi de Denizli’deki bankalar.

Bir başka örnek Kahramanmaraş; geçen yıl Kahramanmaraş’a gittiğimde şube müdürü dedi ki, vallahi hocam biz uyku uyuyamıyoruz. Niye uyuyamıyorsunuz? Çünkü 46 banka var ve kredi plase ederken hiç düşünmeksizin, çünkü rekabet kavramını yaparken acaba biz bu büyümeyi, acaba bu büyüklüğe erişmemiz gerekir mi? Şube açtığınızda aktif büyüklüğünüz doğal olarak artıyor.

Ben keşke diyorum; Esbank, Eskişehir İktisat Bankası olarak 6-7 şubesi olan bir banka olarak kalsaydı da, 100 şubeli bir banka olmak için çaba göstermeseydi. Çünkü, her bankanın 100 şubeli bir banka, aktif büyüklüğü şu kadar olacak diye bir zorunluluğu yok. Önemli olan etkin bankacılık yapmaktır. Anahtar nokta budur ve bunu biz gerçekleştirmek için de, o zaman biz işte piyasaya giriş yönlerinde, giriş koşullarında ciddi ağırlaşmalar yapmalıyız. Ama bu ağırlaşmalar, aman piyasaya kimse girmesin, mevcut firmalar fiyatı belirlesin anlamında koşullar değil. Gerçekten bu piyasada belirlenmiş olan

kurallara göre çalışması için biz o kuralları uygulamalıyız ve şu ana kadar ki, henüz şuna kadar yasa tebliğleri henüz elimizde yok ortalıkta, umarız düzenlemeler bu şekilde olur.

Buna benzer konuşmayı ben 1996'da da yaptım ve 2000 yılında yapmak hiç istemezdim açıkçası ve 2005 yılında yapmayı da hiç istemiyorum. Teşekkür ederim.

Alper BALCI - Gazi Üniversitesi, İktisat Bölümü son sınıf öğrencisi. Hocam, ileride tasarruf mevduatı sigorta fonunun kaldırılmasını düşünüyoruz hep beraber.

Birinci sorum; bu istikrar programı çerçevesinde bunun kaldırılması nasıl gerçekleşir, gerçekleşirse alternatifleri nelerdir?

İkincisi; gazetelerde ve ekonomi haberlerinden takip ettiğimize göre mevduat sigorta fonuna alınan bankaların IMF ile imzalanan anlaşma çerçevesinde bir güvence, yani bir rahatlama olduğu konusunda görüşler veriliyor. Bunu ben bir iktisat talebesi olarak anlayamıyorum, bunu anlatırsanız sevinirim.

Doç. Dr. Ö. Faruk ÇOLAK - Soru için teşekkürler. İki soruda birbiriyle bağlantılı; şimdi tabii tasarruf mevduat sigorta fonu aleyhinde bir konuşma yaptık. Bu tasarruf sigorta fonunda tasarruf mevduatının tamamını, tasarruf mevduatı sigorta fonunun kapsamına alınması uygulanması sadece bizde değil, şuanda; Japonya, Güney Kore ve Tayland'da da uygulanıyor. Ama yalnız ortada bir farklılaşma var; Güney Asya'daki ülkeler volkanın içindeki ülkeler, biz volkanın çok uzağındaki bir kentte yaşıyoruz ve biz onların yaptığı uygulamayla, finansal sisteminde istikrar sağlamaya çalışıyoruz ve ne yazık ki, onlar şuanda görece olarak istikrarı sağlamış durumdadılar. Biz sağlayamamış durumdayız, bunun açık örneği faiz oranlarına bakalım, enflasyon oranına bakalım.

İstikrar programıyla tasarruf mevduatı sigorta fonu bağdaşır mı dediğimizde, aklıma hemen 5 Nisan kararları geliyor. 5 Nisan kararları da bir istikrar paketi idi ve tasarruf mevduat sigorta fonu o zaman, bu yüzde 100'lük bir yaygınlığa erişirilmişti. Dolayısıyla ben ikisi arasında bir bağlantı kurulması gerektiğini düşünmüyorum.

Tasarruf mevduatı sigorta fonunu biz kaldıralım demiyoruz. Her ülkede, Tasarruf mevduatı sigorta fonu ya da benzeri var. Ama diyoruz ki; bankalar taşıdıkları riskleri nedeniyle, bu riskleri göz önüne alarak çalışmalı ve buna uygun

çalışmaların koşulu da, riskli çalışmalarının kendilerini bir yaptırımı olmalıdır, yaptırımsız hiçbir şey yok. Çünkü ortaya ilginç bir şey çıkıyor; biz üniversitede öğrencilerimize müteşebbis tanımlarken, üretim faktörlerini bir araya getirip riski üstlenen kişi olarak tanımlıyoruz. Müteşebbis tanımına aykırı bir durum ortaya çıkıyor. Üretim faktörlerini bir araya getiriyorum ve riski başkasına atıyorum, adı müteşebbis oluyor, olmaz böyle bir şey ve sonuçta ne oluyor? Biraz önce Kubilay Beyin söylediği gibi (a) grubunun, (b) grubunu finanse etmesi için kurulan ya da bir şekilde o bankanın ele geçirilmesi şeklinde oluyor. Bir bankalar türüyor, yatırım bankasını alıyorsunuz mevduat bankası yaptırıyorsunuz. Birkaç küçük düzenlemeyle, Hazineye izin veriyor sağ olsun. Yani 81 bankaya biz böyle ulaştık, birdenbire ulaşmadık. 1994 yılındaki banka sayısı 50 civarındaydı, 30 banka bu şekilde türedi. İstikrar programını da dolayısıyla olumsuz yönde etkiler, hayır. Hayır, İstikrar Programını olumsuz yönde etkileyen unsur, şuanda tasarruf mevduatı sigorta fonu kapsamındaki bankaya eğer 5,5 milyar dolar aktarırsa esas o etkileyecek. Bu da iki GSM ihalesi demektir arkadaşlar.

Cenk GÜLERGÜN - Rekabet Uzman Yardımcısı. Aslında benim sorumu Oğuzkan benden önce davranarak sordu. Birleşme tek başına yeterli değilse neler yapılmalı, dedi.

Siz bunu kamunun neler yapması ve neler yapmaması gerektiğini ortaya koyarak açıkladınız. Ben aynı soruyu bankalar açısından yanıtlamanızı rica edeceğim. Yani, uluslar arası büyük bankalarla rekabet edebilmek için ve kendi verimliliklerini artırabilmek için yerli bankalar neler yapmalılar? Teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Ö. Faruk ÇOLAK - Yerel bankalar bankacılık, yani Türkiye'deki millî bankalar diyelim, bankacılık yaparken gerçekten önlerinde ciddi sorunlar var ve bunu yadsımıyorum.

Çünkü biz sistemi, 1989 yılındaki 32 sayılı kararla beraber öyle bir sistem haline getirdik ki, çok rahat çalışan, yani ciddi bir miktarda, ben öğrencilerime espri olsun diye söylüyorum; çocuklar haydi aramızda para toplayıp bir 5-6 trilyon, bir banka kuralım diyorum. İki yıl sonra batıralım yine kârdayız diyorum.

Böyle bir yapılanma oluşturduğunuz zaman, o zaman bankacılar bankacılığı unuttular. Şimdi yüzde 40'lara inmiş bir faizle nasıl kaynak toplarsınız diye düşünüyorlar. Ben şimdi soruyorum buradaki dinleyicilerin hepsine; acaba elinizde bir miktar birikmiş paranız var, döviz tevdiat hesabı açmak ister misiniz?

Aylık kur artışları 2.1 ve 1.7 olacak ve oldu. ... faiz oranı yüzde 7,5 ile yüzde 10 arasında seyrediyor, reel olarak zarardasınız. Peki Türk lirası cinsinden mevduat açmaya niyetli misiniz? Bir kere siz almışsınız yüzde 130'larla repo yapmaya veya mevduat açmaya, birden bire adapte bile olamazsınız ve şuanda bankacılık sektörü tasarrufu sisteme aktaracak ürüne sahip değildir. Ürün yaratmadılar, yaratmak gibi bir kaygıda taşımadılar. Çünkü, kurdukları mekanizmada buna gerek yoktu, o yüzden kamuyu bu derece suçluyoruz.

Bankaları da tabî elbette, özel sektörde çalışan bankalar, özel sektördeki çalışmalıdır diyoruz. Türkiye'de finansal liberalizasyonun, serbestleşmenin gerekleri tam yerine getirilmemiştir ve bu getirilmemenin altında yatan etkenlerin bir kısmı da özel sektördeki bankaların yanlış çalışmalarında yatmaktadır diyoruz. Ama, büyük ölçüde suçlu kamudur. Bundan sonraki olacak nokta; toparlanmadır. Eğer birleşme dersenez, bütün bankaları herhangi bir banka gelip toparlayıp gidebilir. Bunun bir önemi var mıdır?

Doğrusu bankada milli olmasıyla, milli olmaması arasında bir farkta yoktur arkadaşlar. Yani 1980'den önce olsaydı belki olabilirdi; çünkü o zaman birçok genç biz bağırıyorduk; "kahrolsun yabancı sermaye" diye. Şimdi hayır, işveren yabancı sermaye gelsin harikadır.

Bana iyi hizmet veren bankanın Alman bankası olmasıyla, Türk bankası olması arasında bir fark görmeyecek tüketici; çünkü Türkiye, tüketici egemen toplum olma yolunda ilerliyor ve olmak zorundadır. Eğer tercih sorunu veya kapitalizmi içimize sindirmek istiyorsak, olgu buraya gitmek zorundadır.

Biz boşuna öğrencilerimize sürekli olarak, tüketim teorisi eş payda eğrileri çizmedik yıllardır. Ama onlar pek iyi algılayamadılar, çünkü örnek veremiyorduk. Tercih sorununu önümüze getiriyor artık gelişmeler. Bankalarda bu tercih sorunuyla karşı karşıyadır ve bankacılık yapmayı da öğrenecekler, öğrenemeyenler elimile olacaklar ya da birileri birleşecekler, işte o zaman birleşsinler. Bakın o zaman birleşsinler diyoruz. Zoraki, zorlamayla değil. O zaman baksınlar ki, biz bunu yapamıyoruz çağıralım bir Alman bankasını birleşsinler. İkisi zaten birleşirler merak etmeyin, bulurlar. Tıpkı gelinle, damadın bir şekilde buluşmaları gibi onlar bir şekilde birbirlerini bulacaklardır. Ama sistemi milli kavramı içine sığdırmayalım artık.

İtalya'daki bankacılık sisteminin önemli bir kısmına Almanlar egemen olmuş durumda arkadaşlar. İtalyanların bundan gocunduklarını da hiç

zannetmiyorum. Eğer sistem ona iyi ürün veriyorsa, eğer sistem ona hizmet veriyorsa bunun bir önemi yoktur. Teşekkür ediyorum.

Nagehan ÖZSEYHAN - Rekabet Kurumu avukatı. Sayın hocam, bazı savlara göre bankacılık sektöründe rekabetin faydalı bir şey olmayacağı söyleniyor. Bunun gerekçelerinden biri de sizin belirttiğiniz gibi, rekabetin bir anlamda rizikoları arttırdığını ve başkasının parasıyla da bu tip rizikolara girilemeyeceğini, bu nedenle birtakım ülkelerde yapılan araştırmaların bankacılık sektöründe rekabetin iyi bir şey olmayacağına dair sonuçlar doğurduğunu duymuştum.

Acaba, siz bu görüşe katılıyor musunuz? Türkiye’de şuan için rekabetin, bankacılık sektöründe faydalı olup olmayacağı konusunda ne düşünüyorsunuz? Teşekkür ederim.

Doç. Dr. Ö. Faruk ÇOLAK - Rekabeti eğer fiyat düzeyine indirirsek bankacılık sektöründe, rekabetin aracı fiyat olursa inanılmaz derecede tehlikelidir. Bu gerçekte birçok sektör içinde böyledir, fiyat-rekabet unsuru olabilecek yapılmayı biz artık bıraktık. Çünkü biz, çoğunlukla sistem monopolcü rekabet piyasasını yakındır. Burada ürün farklılaştırması derken, onu kastediyoruz.

Ben öğrencilere verdiğim bir, iki örneği vermek istiyorum. Citibank kredi kartını ilk çıkarttığında çok yüksek bir yıllık aidatla çıkarttı ve sattı. Onun kredi fiyatlandırmadaki örneği piyasanın kaymağını alma politikasıydı, fakat kredi kartı satarken yanında da bir şişe şampanyayla beraber getirdi kredi kartını ve bazı insanlar bunu aldı.

Ve ben öğrencilerime dedim ki; kredi kartları ikiye ayrılır. Şampanyalı kredi kartları, şampanyasız kredi kartları. Ürün farklılaşması dediğimizde de, yepyeni ürün çıkartm demiyoruz, yepyeni ürün çıkartmak çok zordur, hele ki bu sistemde. Dolayısıyla rekabet eğer fiyat olursa haklısınız tehlikelidir, ama burada fiyat rekabetinin yıkıcılığıyla piyasadaki rekabetin olması arasındaki ayrıma dikkat etmemiz lâzım.

Bir bankacı dostumdan duyduğum anekdotu anlatarak sorunuza herhalde daha rahat yanıt veririm. New York’ta bir gün “Manhattan”da metrodan çıkanlar işlerine gidenler görmüşler ki bir bankanın önünde kocaman bir afiş; “faiz oranı yüzde 50 vadeli mevduat.” Amerika’da enflasyon oranı yüzde 2-3 civarındaymış anekdottaki öyküde. Herkes şöyle bir bakmış inanmamışlar, akşamleyin evlerine

dönerken metroya binmek için tekrar gittiklerinde kocaman bir afiş daha görmüşler; “New York, eyaletinde ticaret serbesttir, ama sahtekârlık yasaktır.”

İşte rekabet burada, bunu ben engellersem rekabet gerçekten olması gereken rekabet olur ve o zaman hem bu rekabeti yapan firma için bir yarar sağlar, hem de o firmanın çıkarttığı ürünleri tüketenler için, teşekkürler.

Halis GIRAL - Gazi Üniversitesi. Birbirine bağlı sorular; Amerika’da incelediğimiz zaman, Amerika’da zor durumda kalan bankalar 1960’lı ve 1990’lı yıllarda genelde 4’te 3’ü açık artırmayla, tüm mevduat ve borçlarıyla büyük bankalara satılıyor ve sizin biraz önce dediğiniz gibi, devralınan bankanın tabelası iniyor ve devralan bankanın tabelası asılıyor. Bu durumda üst düzey yöneticileri, özellikle fona devredilen 8 bankayı düşündüğümüz zaman ticari itibarları açısından buna ne diyecekler, ayak diremeyecekler mi?

Doç. Dr. Ö. Faruk ÇOLAK - İyi soru bence. Bankacılık sektöründe bir çatışma var, o çatışmada şudur: Bankanın ortaklarıyla, eğer bu halka arz edilmişse, bankanın hisse senetleri, bankanın yöneticileri arasında bir çatışma doğabilir. Ben bir soru gündeme getirdim, akşam aklıma geldi; acaba İş Bankasının yüzde 45’i çalışanlarına ait, yüzde 28’i de galiba CHP’ye ait. CHP’ninkini ihmal edelim, yüzde 45’lik, çalışana ait olan pay ve çalışanlar acaba İş Bankasının GSM ihalesine 2.5 milyar dolar vermesi hakkında ne düşündü, acaba yöneticilerinin hava atması için bu fiyatı vermiş olduğunu düşünmüş olabilir mi? Bu, İş Bankasının kârlılığını önümüzdeki yıl azaltacaktır, bu kesindir ve nitekim birleşen bankalarda da kârlılıklar düşmektedir, hele devralan bankanın hisse senetleri aşağı doğru inmektedir.

Dolayısıyla, yönetici ve hissedar çatışması vardır; çünkü yönetici için kendi bireysel yöneticilik vasfının getirdiği çıkarlarda vardır. Yani temsil özelliği, güzel ofisler, bunlar teorisinde vardır. Hissedar için birinci derecede önemli olan kârlılıktır. Bu çatışma elbette olacaktır, ama Türkiye’de kötü bankacılar, yani sistem içerisinden çekilen banka yöneticileri ne olmaktadır diye sorarsanız, şuna kadar bir başka bankaya genel müdür olmaktadırlar. Evet, başka soru yok galiba dinlediğiniz için çok teşekkürler.

Oturum Başkanı - Bizde teşekkür ediyor, herkese iyi akşamlar diliyoruz.